

debere quando de peccatis contra virtutes a justitia distinctas agitur, v. g., de invaliditate matrimonii, et nulla spes emendationis affulget, quia tunc monitio obsesset et non prodesset: at eadem existit ratio, cum de actibus contra justitiam agitur. Monitio oberit, siquidem pœnitens postea formaliter peccabit; minime proderit, cum illum monitioni cessurum non esse supponatur: ergo. Hæc decisio est contra *Collet*, in *Tractatu de Conscientia*, et plures alios.

Confessarius qui per decisionem positivam falso decrevit talem personam ad restitutionem non teneri, onus restituendi defectu pœnitentis incurrit, si propter gravem in acquirenda competenti scientia negligentiam, aut præcipationem, aut præsumptionem, mortaliter peccaverit. *Patet ex dictis ubi de consulente.*

Positivam decisionem dare censetur, quando, interrogante pœnitente, nihil respondet, vel quando ita se gerit ut inde pœnitens ad restitutionem se non teneri concludat; ita enim concludere solent rudes, si confessarius nihil dicat.

Si confessarius venialiter tantum peccaverit, v. g., defectu attentionis, vel quia non omnem adhibuit diligentiam quam adhibere debuisset, ad id solummodo tenetur quod materia peccati mortalis esse non potest, juxta quod diximus, ubi *de damno per culpam venialem illato.*

Si nullo modo peccaverit, id est, si falsam decisionem dederit post adhibitam diligentiam cujus erat moraliter capax, et aliunde cognitiones in confessariis absolute requisitas habeat, ad nullam restitutionem tenetur, siquidem obligatio damnum reparandi semper aliquam culpam theologiam supponit.

Quod de confessario dicitur, pari ratione dicendum est de theologo qui casus extra confessionem solvit, de advoco, etc.

Quæritur 2º utrum pater-familias videns aliquod damnum ab iis qui sibi subjiciuntur aliis inferri, et non prohibet, ad restitutionem teneatur.

R. 1º. Si absque culpa theologica ipsius damnum fuerit

illatum, ad nihil ante sententiam judicis tenebitur; neque enim rem alienam possidet, neque in damnum injustum positive influxit: obligationem ergo illud reparandi contrahere non potuit. Sed, posita judicis sententia, damnum reparare tenetur; etenim justa sententia dat alteri jus strictum: porro sententia hæc dici non potest injusta: ergo.

R. 2º. Si damnum a liberis suis vel ab uxore inferri videat, et non prohibeat, illud reparare tenetur; liberi enim et uxor eadem persona moralis cum ipso esse censentur; illos regere ac gubernare debet et a malo avertere: ergo, ubi de justitia agitur, restituere debet, si a damno illos non averterit cum potuisset. Quod tamen plurimi restringunt, et non immerito, ad solos minores et contubernales, quia majores extra domum paternam degentes, non amplius censentur eadem persona moralis cum patre. Eandem existere obligationem restituendi volunt theologo, ubi agitur de mancipiis et animalibus, quia dominus in illos invigilare debet. Ita *Vogler*, n. 327.

In articulo 1384 Cod. civ. alii enumerantur, qui de factis suorum respondere debent, nisi demonstrent se facta impedire non potuisse.

Notandum patres, dominos, committentes, de damno ab inferioribus illato ante sententiam judicis non teneri in conscientia, si negligentia aliove modo culpam theologiam non admiserint, et insuper, si solvere debeant, compensationem a malefacientibus sibi subditis repetere posse, v. g., patrem habere jus imputandi parti hæreditatis folio obventuræ valorem damni ab illo illati, et quod ipse pater solvere debuit. Ita DD. *Gousset*, in art. 1384, et alii plures.

R. 3º. Si agatur non de mancipiis seu servis proprie dictis, sed de domesticis qui libere pretio ad operandum se locaverunt, aut de mercenariis, quidam volunt dominum ad restitutionem non teneri, si illos a damno avertere neglexerit, quia sub illo respectu stricte ipsi non subjiciuntur. Ita *Vogler*, eodem n. Excipit tamen hunc casum, nempe si delinquant in officiis quæ dominus specialiter illis demandavit.

Queritur 3° utrum famuli restituere teneantur si non impediunt, cum possent, ne damnum hero suo inferatur.

R. Plura sunt certa et ab omnibus admissa. Famulus restituere tenetur quando damnum non impedivit: 1° si expressa conventionem ad id se obligaverit; 2° si ex speciali officio bonis heri sui invigilare debeat, qualis est, v. g., præfectus cellæ, granarii, horti, culinæ, etc., peccat contra justitiam, si non impediatur ne in bonis sic specialiter sibi commissis damnum inferatur a quibuscumque, sive extraneis, sive conservis: idem dicendum est de præfecto totius domus; omne damnum ex justitia avertere tenetur; 3° si famulus dominum in via comitetur, illum a latrone defendere ex justitia tenetur, quia illius est custos; 4° communis adhuc docetur famulos ex justitia teneri impedire ne domino damnum ab extraneis inferatur, saltem si absque gravi detrimento possint eos repellere; eo ipso enim quod in familiam domini ingressi sunt, obligationem sibi imposuisse censentur eam adversus extraneos defendendi. Ita *Layman*, *Lessius*, card. *de Lugo*, *Vogler*, n. 326, et communiter theologo; contra *Bonacinam* et quosdam alios.

Nunc difficultas est utrum famulus qui videt bona domini specialiter sibi non commissa a conservis dilapidari, ex justitia obsistere, aut dominum admonere teneatur. Valde scinduntur doctores: attamen communis et probabilis contendunt illum, etiam in hoc casu, teneri ex justitia obsistere, vel dominum admonere; ex dictis enim obsistere vel dominum admonere teneretur, si de damno ab extraneis inferendo ageretur: atqui debet a fortiori obsistere vel dominum admonere, quando de damno a conservis inferendo agitur; nam hujusmodi furta multo frequentiora sunt, et in illis patiendis multo magis dominus debet esse invitus: magis ergo exigere debet ut fidelis servus obsistat, vel ipsum admoneat, modo agatur de re notabili respectu domini: ergo. Ita *Billuart* et multi alii, contra *Vogler*, n. 326, et multos alios.

Neque dicatur quod fidelis servus dominum sic admonendo conservis odibilis fieret; nam ita prudenter, saltem ordinarie dominum admonere potest, et dominus sic pru-

denter se gerere, ut infidelis servus suspicari nequeat quomodo mala ipsius agendi ratio fuerit detecta.

Queritur 4° an custodes vectigalium mulctas non exigentes in iis circumstantiis in quibus exigere possent, ad restitutionem teneantur erga principem, vel erga dominum si vectigalia sint locata.

R. Duplex est theologorum opinio. Non pauci enim dicunt illos ad restitutionem mulctarum non teneri; nam, inquiunt, ad mulctas exigendas non sunt præpositi, sed ad vectigalia percipienda: ex officio igitur mulctas exigere non tenentur, et ideo si illas non exigant, restituere non obligantur. At restituere debent quidquid vectigalium negligentia sua non perceperunt. Sic *Vogler*, n. 330, *Billuart* et plures alii.

Alii autem probabilis docent et prætendunt præfatos custodes ad restitutionem teneri; eo ipso enim quod vectigalibus sint præpositi, ea colligere debent ad quæ dominus vel princeps jus habent: atqui jus habent ad mulctas sicut et ad vectigalia; mulctæ enim sunt sanctio legis: si non exigentur, brevi lex ipsa deficiet. Præterea, sunt velut quædam compensatio pro fraudibus quæ passim fiunt. Ergo. Ita cum pluribus aliis *Collet* et *P. Antoine*. Attamen si custodes consensum principis aut domini saltem rationabiliter præsumptum habeant, possunt et debent in quibusdam circumstantiis mulctas saltem ad totum rigorem non exigere.

Queritur 5° utrum custodes qui, data opera, se abscondunt ut delinquentes facilius deprehendant et ab illis pœnas exigant, contra justitiam peccent.

R. Eos contra justitiam non peccare, siquidem, ita se abscondendo, jus debitorum non violant. Ergo. Nec etiam contra charitatem peccant, si eo fine se abscondant ut damnificantes deprehensi efficacius corrigantur; non possent tamen eorum peccatum sibi proponere, ut postea corrigerentur, quia tunc fieret malum ut eveniret bonum: igitur negative tantum erga peccatum istud se habere debent. Ita, in locis citatis, *Vogler*, *Billuart* et multi alii.

Quæritur 6° an testis restituere teneatur, quando veritatem in iudicio non manifestavit, et sic in causa fuit cur damnus illatum non repararetur.

R. 1°. Si per falsam depositionem positive in sententiam influxisset, nulla esset difficultas : omnes fatentur illum ad restitutionem teneri.

R. 2°. Si in iudicium non fuerit appellatus, nulla est adhuc difficultas ; nemo enim ex justitia tenetur ultro ad testandum se offerre, quamvis sæpe ex charitate sub peccato mortali ad id teneatur, v. g., si testimonio suo innocentem facile liberare possit.

R. 3°. Si vero legitime sit vocatus, et per fraudes vel fugam iudicium declinet, juxta communiorem opinionem, peccat contra justitiam ; damnificatus enim jus habet recurringendi ad iudices ut sufficientem obtineat satisfactionem, iudices autem satisfactionem decernere non possunt, nisi veritas per testes manifestetur ; testes iudice appellantur : comparare igitur debent : si veritatem manifestent, damnus reparabitur : ergo si illam occultent, aut si non compareant, revera in causa sunt cur damnus non reparetur : ergo ipsis imputabile est. Supponimus malum nimis grave non esse timendum testi vocato ; nam mandatum iudicis non obligaret cum tanto incommodo. Ita P. Antoine, Habert, Collet, Theol. Cœnom., etc., contra Lessium, lib. 2, c. 30, l. 58 ; Sylvium, q. 70, art. 1, Quæst. 1, con. 5 ; Vogler, n. 337 ; Billuart, qui dicunt testem vocatum et non comparantem aut veritatem dicere recusantem, peccare quidem contra charitatem et justitiam legalem, non vero contra justitiam commutativam : unde testis qui vocatus, comparere aut justitiæ satisfacere recusat, ex Cod. Just. Crim. art. 80, ad mulctam damnatur, et nunquam ad restitutionem erga eum in cujus gratiam testificari debuisset.

Quæritur 7° an reus, qui legitime interrogatus crimen suum negavit, teneatur solvere mulctam ad quam certo alioquin fuisset damnatus.

R. Si de damno reali illato, sive per seipsum, sive per servum, sive per animalia, agatur, certum est illum præ-

dictam mulctam solvere teneri, quia tunc illa mulcta non est præcise ad puniendum delictum, sed ad compensandum damnus. At, si culpa esset tantum juridica, solvere non teneretur ante sententiam iudicis. Si vero de pœna proprie dicta agatur, scinduntur theologii : multi illum ad restitutionem teneri negant ; nam, inquirunt, de hujusmodi pœna ratiocinandum est sicut de pœna corporali : porro qui pœnam corporalem declinasset, etiam per mendacia, non idcirco eam sibi infligere teneretur : ergo *a pari*, etc. Hæc sententia probabilis est. Alii tamen contendunt quod, in illo casu, reus mulctam solvere deberet ; nam legitime interrogatur : recte igitur respondere tenetur : at si recte respondeat, ad mulctam certe damnabitur : ergo si mentiatur, solvere debet id quod per mendacium retinet ; mendacium enim istud fit perniciosum vel respectu reipublicæ, si mulcta fisco sit adscribenda, vel respectu privati, si ei solvenda esset.

Quæritur 8° quandonam iudex ipse restituere teneatur, pro damno ab ipso illato vel non impedito.

Judex qui, absque legitima causa, pœnas pecuniarias relaxat, eas fisco vel privatis restituere tenetur ; privati enim qui legitime postulant ut aliquis in sui gratiam ad mulctam condemnetur, jus habent ut illæ leges serventur : si autem leges istæ servarentur, mulctam obtinerent : ergo injustus est iudex qui negligit eam præscribere. Eadem ratio militat pro fisco ; iudex ex officio leges observare tenetur : si vero, illas non observando, causa est cur damnus inferatur, totum ipsi adscribendum est : ergo. Non censetur autem pœnam sine legitima causa relaxare, quando ea ex prudentia mitigat, præsertim erga pauperes et eos qui minus rei iudicantur ; tunc enim intentionem principis rationabiliter præsumptam sequitur.

Judex qui sine legitima causa a tribunali abest, sciens, vel ut probabile prævidere debens, ob suam absentiam injustam ferendam esse sententiam, a restitutione excusari non posse videtur, quia ex officio tenebatur tali obstrare injustitiæ.

Notandum est quod in pluribus contradictoriis senten-

tiis quas modo exposuimus, cum æquales fere sint hinc et inde rationes ac auctoritates, caute admodum præscribenda sit restitutio: sæpe ex parte tantum injungenda, vel transactio consulenda est, vel etiam pœnitens, qui bona fide putat se in tali casu ad restitutionem non teneri, non monendus est, quando scilicet prævidetur motionem futuram esse inutilem. Et aliunde, ex dictis in Tractatu *de Conscientia*, confessarius non habet jus exigendi ut, in materiis controversis, pœnitens opinionem probabilem deserat et tutiorem amplectatur.

§ III.—De iis qui alterum a consecutione alicujus boni impediunt.

Certum est 1° illum ad restitutionem teneri, qui alterum quovis modo, sive metu, sive fraude, sive precibus, sive suasionibus, etc., impedit a consecutione alicujus boni ad quod jus habet, sive in re, et tunc totum restituere debet; sive ad rem, et tunc secundum valorem spei bonum istud consequendi restitutio facienda est: evidenter enim justitia commutativa in illo casu violatur.

Certum est 2° illum ad restitutionem non teneri, qui per actiones etiam illicitas alterum impedit a consecutione alicujus boni quod absque injustitia consequi non poterat, v. g., qui per calumniam effecit ne episcopus indignum sacerdotem constitueret parochum; quamvis enim graviter peccaverit, non solum contra charitatem, sed etiam contra justitiam, quatenus eum calumniatus est, jus tamen illius strictum non læsit sub respectu officii quod indigne ac injuste obtinisset. Et vero, qui per vias injustas maleficium a furto retraheret, v. g., per mendacia, non ideo teneretur compensare lucrum quod furando obtinisset, quia jus ad illud non habet: ergo *a pari*, qui, indignum etiam per vias injustas a beneficio retrahit, restituere non tenetur fructus beneficii, sed calumniam revocare debet.

A fortiori, qui indignum a beneficio licitis mediis repellit, ad nullam restitutionem tenetur: contra vero actum virtutis et meritorium peragit.

Qui vi, fraude, mendaciis aut aliis viis iniquis alterum impedit a consecutione boni quod absque injustitia quidem, non tamen absque peccato, obtinere potest; non tenetur ad restitutionem; impossibile est enim ut quis verum habeat jus ad rem quam sine peccato obtinere nequit. Hinc qui mendacio impedit ne mulier per meretricium lucrum faciat, hoc lucrum illi solvere non tenetur. Ita *Vogler*, n. 379 et 382.

Tota igitur nunc quæstio est an, qui alterum impedit a consecutione boni ad quod nullum jus habebat, sed quod legitime consequi poterat, ad restitutionem teneatur.

R. 1°. Si vi, metu, fraude, mendacio aut aliis viis injustis alterum a consecutione hujusmodi boni impenderit, ad restitutionem tenetur. Etenim vis, metus, fraudes, etc., cadere possunt vel in eum qui bonum erat consecuturus, vel in eum a quo bonum illud sperabat: porro in utroque casu existit obligatio restituendi. 1° Si vis, metus aut fraus exerceantur erga eum qui bonum erat consecuturus; nam jus habet ut libertate sua non privetur: at libertate sua aliquo modo privatur, quando per vim, metum vel fraudem a consecutione boni quod legitime consequi posset, privatur. 2° Idem dicendum est, si vis, metus aut fraus exerceantur erga eum a quo bonum sperabat; quamvis enim jus strictum non habeat ad bonum istud, jus habet ut alter artibus injustis a bono sibi concedendo non removeatur.

Hinc qui vi, metu vel fraude impediret ne quis alterum heredem vel legatarium suum institueret, ad restitutionem teneretur. Item qui per hujusmodi vias impedit ne artifex artem suam exercere valeat, ne dignus ad officium vel beneficium promoveatur, etc.

R. 2°. Qui precibus, adhortationibus, blanditiis, suasionibus, etc., aliquem impedit a consecutione boni quod legitime obtinere poterat, non ideo ad restitutionem tenetur, quia jus ejus non violavit, siquidem preces, adhortationes, etc., libertatem non lædunt. Nec obstat quod dominus donare statuisset, quia tale propositum jus non

contulisset tertio; nec quod impediens ex odio egisset, modo injustum non adhibuisset medium. Unde qui superiorem rogavit ut officium lucrativum alteri licet non digniori conferret, ad restitutionem non teneretur erga eum qui forte illud obtinisset. Si tamen, propter metum, reverentiam, timiditatem, etc., preces vel adhortationes libertatem tollerent, tunc restituendi obligatio existet. Ita, pro variis responsionibus istis, *communissime theologi*.

Juxta multos, qui per actum etiam injustum erga aliquem, impediisset tertium, præter suam intentionem, a consecutione boni quod licite obtinisset, ad restitutionem non teneretur, quia jus strictum tertii non læsisset, v. g.: Petrus injuste occidit Paulum, non tenetur erga Jacobum de dono quod a Paulo certo accepisset; secus, si intentionem habuisset Jacobum per occisionem Pauli bono obtinendo privandi.

Quæritur ad quid teneantur illi qui, ut eleemosynas obtineant, fingunt se esse pauperes, ægrotos, claudos, etc., dum revera tales non sunt.

R. Certum est illos ad restitutionem eleemosynarum quas sic extorserunt teneri; illas enim retinere non valent nisi quatenus prudenter judicare possunt talem esse intentionem eorum a quibus eas acceperunt: atqui prudenter judicare non possunt talem esse intentionem eorum a quibus eas acceperunt; multo probabilius est, e contra, erogantes eas non concessisse, nisi sub conditione quod peccantes non essent impostores: ergo.

Coll. Andeg. sapienter observat nullam esse obligationem has eleemosynas erogantibus reddendi, quia ipsi formalem habuerunt intentionem dominio suo in gratiam personarum vere pauperum, ægrotorum, etc., sese exuendi: restitutio igitur facienda est hujusmodi personis, scilicet pauperibus, ægrotis, etc.

Præterea, falsi illi pauperes veris pauperibus damnum intulerunt, quia divites tantas singulis non præstant eleemosynas quantas præstarent, si ficti pauperes inter veros non existerent: ergo vere pauperibus restituere debent.

Propter eandem rationem, juvenes qui pensiones gratuita pauperibus destinatas obtinent, dum propriis expensis studere possent, ad restitutionem evidenter tenentur. Item parentes qui infantes suos in xenodochiis publicis collocant, dum eos alere possent, obligationem reparandi damnum incurrunt.

ARTICULUS TERTIUS.

QUANTUM SINGULI DAMNIFICANTES ET IN QUO ORDINE
RESTITUERE DEBEANT.

Certum est 1° eum qui rem alienam apud se detinet vel illius pretium, aut eam in proprios usus consumpsit, ita ut inde ditior factus fuerit, eam integram vel ejus valorem reddere teneri; res enim semper clamat domino et illi reddenda est.

Certum est 2° eos qui eodem modo damno alteri inferendo cooperati sunt, illud reparare æqualiter teneri, v. g., si, ad comburendam domum mille aureorum, decem eodem modo concurrerunt, singuli ad centum tenentur: *hoc patet*.

Certum est 3° quod, si plures ad inferendum damnum seorsim et absque conspiratione mutua concurrerint, singuli ad partem cooperationi suæ respondentem solummodo teneantur; nullus enim fuit causa efficax totius damni. Hinc, si vinea secus viam sit posita, et viatoris unus post alium eam depopulati sint, unusquisque tenetur tantum ad partem quam abstulit. *Hæc ab omnibus admittuntur*.

At si plures mutua conspiratione simul ad damnum inferendum concurrerint, unusquisque, cæteris deficientibus aut restituere nolentibus, tenetur totum damnum reparare? Quæstio hæc maximi momenti quotidianæ est praxis. Ad eam solvendam

R. Vel unusquisque posuit actionem injustam per se ad inferendum damnum sufficientem, v. g., in homicidio, tres lethaliter hominem percusserunt: vel ita quisque concurrat, ut, deficiente ipsius concursu, damnum non

fuisset illatum; exempli gratia, duo apportaverunt rem furatam quam unus auferre non potuisset: vel concursus illius minime fuit ad damnum inferendum necessarius, id est, etiamsi non concurrisset, damnum nihilominus illatum fuisset.

In primo et in secundo casu, certum est, apud omnes, singulos cooperatores teneri in solidum pro aliis ad totum reparandum; ille enim ad totum tenetur cui totum imputabile est: atqui in primo et secundo casu, totum damnum unicuique cooperanti imputabile est, siquidem in totum ut causa efficax positive influit: ergo.

Si autem concursus omnium cooperantium non fuerit ad damnum necessarius, v. g., si tribus ad trabem aufereandam paratis et sufficientibus, quartus superveniat, aliis se jungat et cum illis trabem æqualiter ferat, tenebiturne in solidum pro aliis ad totum restituendum? Hic major est difficultas. Scinduntur theologi: multi affirmant singulos ad totum pro aliis in solidum teneri, alii vero negant.

Prima sententia. Qui affirmant, his præcipue nituntur rationibus: 1° si unusquisque in totum damnum influxerit, totum tenebitur resarcire; nam totum erit ipsi saltem aliquo modo imputabile: at unusquisque cooperans in totum influxit damnum; quamvis enim absque ipsius concursu damnum fuisset illatum, nihilominus illud conjunctum cum aliis intulit, et revera in totum sicut et alii positive influxit: ergo totum ipsi imputabile est, ac proinde totum, deficientibus aliis, reparare debet. 2° Si unusquisque cooperator ad totum non teneretur, quando illius concursus non fuit necessarius, inde sequeretur eum qui damnum passus est, perfectam ab unoquoque exigere non posse reparationem, præcise quia in tali fuisset numero, v. g.: quatuor absolute erant necessarii, quatuor tantum fuerunt, unusquisque ad totum tenetur in solidum; si vero quinque fuissent, nullus ad totum teneretur: illud autem est ridiculum simul et absurdum: ergo. 3° Ea semper fuit tribunalium civilium praxis, ut, defectu aliorum, unusquisque ad totius damni reparationem condemnaretur. Ergo. Pro hac opinione citantur apud *Vogler*,

n. 343, *Sotus, Rebellius, Medina, Covarruvias, Navarrus, Vasquez, Dicastillus, Tannerius*, etc.

Secunda sententia. Qui negant singulos malefactores hoc in casu ad totum teneri, his nituntur argumentis: 1° si unusquisque totum reparare teneretur, inde concludendum esset quemlibet militem exercitus, qui junctis viribus gravissimum intulisset damnum, totum pro aliis in solidum reparare teneri; sed illud videtur absurdum; 2° qui homini nequam ad furandum paratissimo novum suggestisset motivum, quod seorsim sumptum contemneretur, licet spectatis omnibus circumstantiis, quemdam debilissimum addat stimulum, ad totum restituendum obligandus esset; porro illud nimis durum apparet; 3° obligatio reparandi damnum ex actione damnificativa oritur; itaque restitutionis mensura deduci debet ex gradu influxus causæ in damnum quod inferitur: at, in casu proposito, influxus causæ non est efficax, nisi in partem damni, siquidem unusquisque damnificator seorsim sumptus ad damnum inferendum inutilis est: ergo. Ita, apud *Vogler*, eodem numero, *S. Thomas, S. Antoninus, Paludanus, Richard, Angelus, Gabriel, Adrianus, Sylvester, Tamburinus, Sporer, Gomaz*, etc. Ita etiam card. *de Lugo*, d. 19, n. 80, et plures alii.

Utraque opinio gravibus nititur momentis. Prior tamen communius tenetur et docetur, sed in praxi difficillime admitti potest, quia diversi cooperatores ad damnum persuaderi non possunt se, defectu aliorum, ad totum strictissime teneri.

Quæritur quo ordine damnificantes, qui ad damnum reparandum tenentur in solidum, illud reparare debeant.

R. 1°. Si eodem modo et æqualiter concurrerint, æqualiter restituere debent, *ut jam diximus*: si vero inæqualiter, licet eodem modo concurrerint, unusquisque tenetur ratione partis quam habuisset si præda fuisset distributa, seu potius, secundum gradum sui influxus in damnum. Naturalis æquitas hoc evidenter dictat. Gradus influxus ex prudentum judicio pensari debet. Ita, post card. *de Lugo, Vogler*, n. 361.

Si autem unus ex cooperantibus totum restituerit, cæteri ad nihil tenentur erga personam quæ damnum passa est, restituere vero debent ei qui primus damnum reparavit; nam si primus non restituisset, singuli pro parte sua stricte tenerentur; obligatio eorum non fuit extincta per dilationem in illa implenda: qui primus restituit, totum solvere debuit, quia alii partem suam injuste volebant aut non poterant reddere: ergo pro ipsis satisfacit, ac proinde ipsi erga eum tunc tenentur. Unde, si quatuor damnum duodecim millium francorum alteri ex mutua conspiratione æqualiter intulerint, et unus, deficientibus aliis, totum restituerit, unusquisque ex tribus aliis ad tria millia erga ipsum tenebitur: si unus tantum ex tribus velit aut possit restituere, ad sex millia erga primum tenebitur, nam, ex hypothesi, æqualiter, defectu aliorum, ad totum damnum tenentur. Ita expresse card. *de Lugo*, d. 19, n. 118.

R. 2°. Si non solum æqualiter, sed diverso modo concurrerint, v. g., unus per mandatum, alter per consilium, etc., hoc ordine restituere tenentur: 1° qui rem accepit, illam reddere tenetur; res namque clamat domino. Si rem in mala fide consumpserit, ad totum primus tenetur, etiamsi ditior inde factus non fuerit; rem enim in mala fide destruendo, vel consumendo, novam erga dominum commisit injustitiam a qua per solam restitutionem liberari potest. Secus dicendum foret, si rem furtivam in bona fide consumpserit; tunc enim ad id solum teneretur ex quo factus esset ditior.

2° Illo deficiente, jubens seu mandans ad totum tenetur; ille enim ad totum tenetur cui totum imputandum est: atqui totum damnum jubenti imputandum est, cum exsequentem efficaciter ad actum moveat; jubet ut proprio suo nomine, in sui gratiam, ad oblectamentum suum, damnum inferatur: totum ergo tribuendum est illi, ac proinde non nisi ridicule partem restitutionis ab aliis exigeret.

Nomine jubentis intelligendus est ille qui vi, metu, minis, fraude, precibus, consiliis, aut aliis mediis aliquem

efficaciter movet ad damnum in sui gratiam alteri inferendum; hæc enim omnia mandato æquivalent, et qui exsequentem sic movet, revera totius damni est causa efficax et principalis. Qui hujusmodi mediis mandantem efficaciter ad mandandum excitat, ipse primario ad totum tenetur: talis est princeps qui ducibus exercitus mandat ut per milites suos damnum inferendum jubeant. *Est sententia communis.*

3° Post mandantem, exsequens ad totum tenetur, et ipso restituente, ad nihil cæteri cooperantes tenentur. *Est adhuc sententia communis.* Ille namque ad totum ante cæteros tenetur, cui revera totum damnum tribuendum est: atqui totum damnum tribuendum est exsequenti; vel enim proprio nomine agit, vel auctoritate et nomine mandantis: si prius, nulla est difficultas; si posterius, plures quidem dubitant, quia secundarius est agens; communius tamen et probabilius docetur totum ipsi tribuendum esse; licet enim secundarius sit respectu mandantis, reipsa principalis est respectu cæterorum qui sunt causæ tantum accessoriæ et secundariæ, quia mediate damnum inferunt, ipse vero solus immediate; cæteræ causæ ipsius arbitrio subordinantur, solus ipse ad injustam damnificationem libere se determinat: ergo.

Id autem intelligendum est de exsequente, qui suo nomine vel mandantis auctoritate agit; nam si plures simul consilium inferendi damnum iniissent, et unus nomine omnium illud inferret, ignem, v. g., ad incendium accenderet, non teneretur ante alios: omnes vero æqualiter et in solidum eandem haberent obligationem. *Ita communiter theologi.*

4° Post rei aut ejus valoris detentorem, post mandantem et exsequentem, cæteri positive cooperantes alii ante alios non tenentur; non agunt enim alii ab aliis dependenter, nulla inter illos est subordinatio: consulens non agit per consentientem, nec consentiens per palponem aut per receptantem: nulli ergo totum damnum primario imputari potest. Ergo. *Ita nunc communissime theologi, contra Bonacianam et quosdam alios.*

5° Causæ negativæ ad restitutionem non tenentur, nisi omnibus causis positivis deficientibus; non influunt enim positive in damnum, sed illud simpliciter non impediunt, cum ex officio illud impedire deberent. Porro recta ratio et naturalis æquitas exigunt ut, qui positive damnum intulerunt, illud ante non impediens resarcire teneantur; quis enim risum cohibere posset, si alium audiret alteri serio dicentem: *Redde mihi partem restitutionis quam feci, quia damnum inferentem me vidisti et non impedivisti?* Ergo.

Inter causas negativas, scilicet mutum, non obstantem et non manifestantem, nullus existere videtur ordo, ita ut mutus, v. g., ante non obstantem, non obstans ante non manifestantem teneatur: *est sententia communissima*. Attamen fieri potest ut quis primario teneatur verbis aut actibus obstare, vel reum manifestare, et tunc ante alios restituere tenetur: sic custos specialis alicujus rei, secundum multos theologos, et probabilius, tenetur ante custodem generalem, cujus officium est invigilare ut speciales custodes munere recte fungantur.

Sequitur ex dictis quod, si ille qui primario ante omnes ad restitutionem obligatur restituerit, ad nihil omnino teneatur cæteri; item si condonatio ipsi facta fuerit. E contra si ille qui secundario tantum obligatur restituerit, vel condonationem obtinuerit, qui post ipsum veniunt manent liberi: qui vero ante ipsum restituere debuissent, totum ei refundere tenentur. Unde si proprietarius rei ablatae eam detinenti condonet, mandans, exsequens omnesque alii, eo ipso, ab omni obligatione restituendi solvantur: si autem specialiter debitum exsequenti remittat, qui rem habet nihilominus eam reddere tenetur, et, illius defectu, mandans obligatur. Ita pro his responsionibus generaliter theologi.

QUÆSTIO TERTIA.

Cui sit facienda restitutio.

Notandum est inter bona restituenda alia dari posse certa et alia incerta. Bona certa sunt ea quorum legitimus

dominus cognoscitur. Bona incerta ea sunt quorum legitimus dominus non cognoscitur. Fieri potest ut juste vel injuste sint acquisita: juste quidem, si legitimo contractu vel bona fide sint accepta, v. g., si quis ab ignoto mercatore decem ulnas panni acceperit pro quinque quarum solvit pretium; injuste vero, si furto, usuris vel similibus viis hæc obtinuerit: quibus expositis, præsentii quæstioni per sequentes propositiones satisfaciemus.

PROPOSITIO PRIMA.

Bona certa legitimo domino ordinarie reddenda sunt, vel ei qui in illius jura successit.

Prob. Restitutio eo facienda est modo quo repararetur injuria alteri per violationem juris ejus illata: atqui restitutio eo modo non fieret, si bona certa legitimo eorum domino non redderentur, vel ei qui in illius jura successit, ut satis patet: ergo. Attamen res furata apud commodatarium, opificem vel depositarium, eis et non domino reddi debet, et ratio hujus decisionis facile concipitur; si enim iis non redderetur, grave damnum inferri posset illorum famæ et fidei in ipsis habitæ. Aliunde, ipsimet ablationis momento, verum jus ad rem apud se tenendam habent.

Diximus 1° *ordinarie*; nam si quis ita restituere non posset quin periculum vitæ aut alterius gravis damni incurreret, ad id non teneretur, *ut infra dicemus*.

Diximus 2° *vel ei qui in illius jura successit*; cum enim dominus jus habeat strictum in hujusmodi bona, pertinent ad causam ab ipso habentes. Unde post mortem domini restitutio facienda est hæredibus ejus, vel legatariis, si per testamentum de omnibus bonis suis disposuerit. Si vero nullos habeat hæredes, bona ejus ut derelicta habentur, et, juxta Cod. civ. art. 239, ad gubernium pertinent,

Quæritur an quis restituere possit creditori sui creditoris.

R. Qui creditori sui creditoris restituit, aliquando pec-